

Arthur SUCIU s-a născut în 1974, la Suceava. A absolvit Facultatea de Filosofie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1998) și programul de studii aprofundate în filosofie teoretică (Universitatea din București, 2001). Este doctor în științe ale comunicării (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2013). A publicat editoriale și analize politice, cronici literare, eseuri în mai multe publicații: „România liberă”, „Ziarul financiar”, „Cadran politic”, blogurile „Adevărul”, „Cultura”, „Convorbiri literare” etc. A realizat emisiunea City Talk la Radio City FM. A fost copywriter de discurs politic și consilier de comunicare în mai mult de zece campanii electorale, desfășurate la nivel național și local. În prezent este lector universitar la Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării (Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava).

Cărți publicate și premii

A debutat, în 2008, cu volumul de fragmente existențiale *Contribuții la apocalipsă* (Junimea), continuat apoi cu *Fericirea în vid* (Alexandria PH, 2012). În 2013, a publicat lucrarea teoretică *Discursul autonom. Strategii de comunicare* (Institutul European). În 2016, a publicat romanul *În gaură* (Adenium), pentru care a primit premiul pentru debut în literatură al revistei „Convorbiri literare”. În 2020, a publicat volumele de articole și eseuri *Drumul către viața privată* (Institutul European, prima ediție, 2009) și *Pierdut între medii* (ProUniversitaria).

Arthur SUCIU

Cel care așteaptă

Eseu

R o t o n d a

CARTIER

Viața este frumoasă dac-o putem concepe ca pe-o vacanță nesfârșită într-un loc cald și însorit, o plajă unde să stăm pe un pat cu cearșaf de in, care miroase a levănțică. Viața este frumoasă atunci când totul în noi și în jurul nostru este *ușor* – această ușurătate era ceea ce tocmai, atât de intens, căutam! Ca s-o găsim, am fi dispuși să renunțăm la multe, să uităm și să ne spetim, aruncând peste bord pietrele grosolane din suflet, pietrele suferinței, *ale adevărului* – de care n-aveam nicidecum nevoie ca să fim înțelepți și care nu ajută cu nimic la conștientizarea dorinței de a fi fericit. *Adevărul nu îmbătrânește*. Adevărul este o căutare personală poetico-mistică, având drept scop eliberarea de apăsare. Adevărul e totuna cu *a fi ușor*.

Greșeala celor care propun întoarcerea la credință ca soluție a crizei globale constă tocmai în această „întoarcere”, inevitabil antimodernă și regresivă, inevitabil periculoasă politic. Dacă Avraam ar fi rugat, astăzi, să-și spună părerea în această chestiune, el ar răspunde, cred, că Dumnezeu a avut un proiect pentru el, ca și pentru poporul său, o misiune pentru viitor – și tocmai în aceasta constă noutatea credinței. Adevăratul căutător al credinței ar trebui să se așeze, astăzi, în nihilismul cel mai radical, ar trebui, cu alte cuvinte, să plece de la *starea de lucruri*. Cred că dacă Avraam ar trăi astăzi, și-ar asuma această sarcină și ar considera că „întoarcerea” este o lașitate și o trădare.

Uneori mă acuz că ezit să iau o decizie, alteori îmi spun că e mai bine așa: decizia mea este de-a nu decide, deocamdată, nimic. Ocupi un spațiu nedeterminat, îmi spun, un loc iluzoriu sau un *non-loc*. Da, dar acest non-loc este creația mea, locul pe care l-am ocupat *cu mine însumi*. E drept, sunt chinuit câtă vreme nu reușesc să-l umplu decât cu *golul* propriei mele ființe. Pentru a avea

locul tău, trebuie să crezi, să crezi cu adevărat și mereu, să nu te oprești niciodată. Când nu mă voi mai putea crea pe mine însumi, când nu voi mai rezista în non-locul meu, atunci voi decide ce vreau să fiu și voi ocupa *un loc*.

Orientarea mea politică: *apocaliptismul*. Am, pentru aceasta, înclinații vădite, dar, trebuie s-o recunosc, mă ajută și contextul.

Ochiul unui periferic vede fără să vrea ridicolul pasiunii centralilor față de mersul istoriei. Descentrarea scade interesul față de destin, dar în această poziție există și o înțelepciune, care vine din îndelungata experiență a Întâmplătorului, a imperfecțiunii stărilor de lucruri. Imperfecțiunea lumii, ca și absența unei dialectici, a unei direcții, a unui sens, reprezintă pentru periferic nu o revelație, ci un loc comun și o paradigmă anistorică. Apocalipsa, care pe central îl înspăimântă, înseamnă pentru periferic că lumea va rămâne, în linii mari, la fel. El râde de patosul sfârșitului, căci sfârșitul îi este apropiat, familiar. Perifericul este apocaliptic de meserie, unul dezabuzat, rece, resemnat.

Gândindu-mă la schimbările istorice dramatice prin care-am trecut în timpul vieții mele – un timp atât de scurt, prea scurt –, îmi vine în minte un șoarece care s-ar ambala să se transforme în maimuță *în timpul vieții sale*.

De obicei, nici nu poți distinge, la unul aproape nebun, ce e delir mistic și ce e frustrare socială.

Șocul mediatic. Fusesem angajat de numai câteva zile ca jurnalist de presă scrisă. M-am întors, seara, acasă de la o ședință a Parlamentului și, deschizând televizorul, am văzut imagini de la evenimentul la care tocmai participasem. M-am zărit, într-un cadru, chiar și pe mine. Am fost șocat de diferența dintre experiența mea și cea mediată prin televiziune; apoi, de diferența dintre felul în care montasem eu evenimentul și felul în care o făcuse redactorul de televiziune. Am fost șocat să revăd, exprimate dintr-o

perspectivă străină, lucruri pe care le văzusem nemediat ceva mai devreme și despre care credeam, instinctiv, că-mi aparțin doar mie. Pe mine abia dacă m-am recunoscut. Acela a fost momentul în care gândirea mea s-a *cotidianizat* și, în același timp, s-a depersonalizat. – Am vrut imediat să înțeleg cum funcționează sistemul mediatic. Una dintre cărțile revelatoare din acea perioadă a fost *Despre televiziune*, de Pierre Bourdieu. Cărțile, aceste medii mai vechi și familiare, m-au ajutat să-mi reduc recalitranta față de ziar și mai ales față de televiziune, să depășesc, altfel spus, șocul.

„... soarta, care m-a pus totdeauna prea sus și prea jos, continuă să mă arunce de la o extremitate la alta, în timp ce gloata mă acoperea cu noroi, eu am făcut un consilier de stat.” Știi ce vrea să spună Rousseau, căci m-am angajat, cu ani în urmă, la Cancelaria Primului-Ministru pentru că fusesem acoperit cu noroi și rămăsesem șomer. Nu mai voia să mă angajeze nimeni, eram „prea jos”, așa că singura soluție a fost să ajung „prea sus”.

Numeri orele pe care le mai ai de suportat la serviciu. Să vrei să treacă timpul mai repede înseamnă să vrei să mori mai repede.

Unui om care traversează o criză i se pot ierta multe, dar nu i se poate ierta totul. În vârtoarea incoerenței sale, el trebuie să facă dovada unei minime decențe. Absența ei arată că n-a intrat în criză pentru că vrea să facă un pas înainte, ci pentru că *e prost*.

Toată lumea vorbește despre corupție, dar nimeni despre obediență, care e cealaltă față a corupției. Antiselecția fiind regula, selecția potrivit meritului este rodul întâmplării sau al combinației dintre întâmplare și o mică doză de corupție. O mică doză de corupție se plătește însă cu o mare doză de obediență.

Céline este obsedat de mirosurile care ies din gurile celorlalți. Toți duhnesc îngrozitor. E imposibil să stai lângă oameni: prea le pute gura.

Nebunia este un sentiment care a rămas singur.

Insatisfacția continuă a celui delicat, răstignit de-a nu fi răspuns la telefon decât după ce soneria a sunat deja de trei ori, care – în așteptarea unei noi întâlniri, la care nădăduiește să nu întârzie – își reproșează amar că nu e suficient de atent la explicațiile celui aflat în fața sa, după ce fusese nepoliticos și întârziase la întâlnire, chiar dacă numai un minut, care ar vrea să plătească masa, dar nu știe dacă astfel îl va jigni sau îl va mulțumi pe cel aflat în fața sa, iar apoi își amintește că banii nu-i mai ajung pentru a cumpăra un cadou ieftin soției sau copilului, ceea ce va transforma scuza pentru o întârziere nepermisă acasă într-o ingraturitudine evidentă, care-și reproșează, după trei zile, că a fost aproape cinic într-o conversație purtată pe hol cu cineva pe care nu-l cunoștea bine și, la sfârșit, i-a întins mâna într-un mod prea distant etc., etc.

Am trăit în comunism primii 15 ani din viață. Dacă, la un moment dat, memoria mea ar regresa dramatic, aş ajunge să-mi caut prin casă cravata de pionier. Trecutul acela, copilăria, care reprezintă cea mai importantă epocă a unei vieți, este însă prezent în mine mereu. El are asupra vieții mele de astăzi un efect de dislocare, pe care niciodată nu-l voi putea înlătura. De fapt, nici nu vreau.

Există locuri pe unde nu putem trece fără o strângere de inimă pentru că acolo se află urmele invizibile ale unor fapte cruciale din trecutul nostru. Acele locuri ne aparțin mai mult decât proprietărilor lor, nu în dimensiunea lor spațială, ci în timpul pe care l-au marcat cu existența lor.

Am o minte clară, dar claritatea mea este o formă a obscurului.

Prietenul este acea persoană care te somează să ai succes, când tu ești la pământ, și te vede la pământ, când tu ai succes.

Nimeni nu ne poate lua dreptul de a fi penibili. Nicio lege nu poate să-l interzică, iar funcția sa este esențialmente pozitivă: penibilul ne ajută să ne cunoaștem mai bine unii pe alții.

Evei îi place să dea nume lucrurilor, să le boteze, cum spune ea zâmbind. Uneori, le botează și pe acelea care au deja un nume și chiar le spune în mai multe feluri, în funcție de starea ei de spirit. Întrebarea ei predilectă nu e „de ce?”, ci „ce este?”. Pentru ea, lucrurile par să aibă un sens, un loc pe care îl descoperă, numindu-le. Unul câte unul, lucrurile se aranjează, în mintea ei, într-un univers clar și însoțit.

Mi se întâmplă adesea să uit că am trecut de 40 de ani și să mă comport ca un tânăr care mai are multe de învățat. Mă suspectez că am o atitudine de supus sau că nu sunt încă major în gândire. De fapt, îmi displace autoritatea pe care ți-o dă vârsta, așa cum altădată îmi displăceau tinerii care vor să arate cu orice preț că sunt tineri.

Compasiumea e de stânga; delicatetea, de dreapta.

Când ești obosit, creierul funcționează ca o mașină primitivă, iar nuanțele gândirii sunt înlocuite de nuanțele oboselii.

Titirezul. Să străbați orașul cu metrourul, apoi cu tramvaiul, apoi cu autobuzul, stând mereu cu ochii în mobil, negândindu-te la nimic, nevăzând nimic. „Și, iată, ne-a surprins seara,/ Peste zi nefiind nimic.”

Ca-n *Vrăjitorul din Oz*, nu ne salvăm niciodată singuri, ci numai având lângă noi o sperietoare fără creier, un leu fricos, un om de tinichea. Ni se pare că ne țin din drum, ne amână, ne împiedică să ne atingem obiectivele. Dar ei fac parte din poveste. Fără ei nu se poate. Ei sunt, de fapt, garanția că urmărim în continuare binele, altfel spus, că nu ne-am abătut din drum.

Nu sunt deloc sociabil, dar am o mulțime de amici. Sunt firav, dar am un instinct de supraviețuire viguros. Sunt visător, dar mă orientez în spațiu aproape fără greș. Și aş putea continua.

Starea de prezență, compusă din miros de asfalt și de frunze putrede, ca și din zgomotul surd al urbei, pe care o ai, de obicei seara, pe la zece, când cobori să-ți cumperi țigări...

Acțiunea este numai o răstălmăcire sau o trădare de sine. Dacă am putea supraviețui fără să facem nimic, abia atunci am avea acces la noi înșine, ne-am regăsi în locul în care deja suntem.

Îmi plac oamenii care se ascund sub o mască de histrion. În schimb, histrionii *din fire* îmi sunt detestabili. Nu te poți împrieteni cu un actor aflat în timpul spectacolului.

Dacă n-ar trebui să muncesc pentru bani, aș fi foarte neserios. Nu mi-ar păsa de nicio știință. Aș avea o existență estetică. Dar, *trebuie* să muncesc, deci sunt obligat să fiu atent la „progresul științei”, ba chiar să cred în el, – altfel cum aș putea s-o fac pe *expertul?*

Trăim la plesneală – și nu-i nimic de aprofundat în această viață, în afară de întâmplare, care este la fel de profundă precum umbra unei frunze în bătaia vântului.

Am observat că poezii își găsesc din prima încercare poemele în propriile cărți. Sunt precum călugării, care deschid Evanghelia la versetul potrivit.

Două vise recurente, dar cu o cinetică opusă: cel în care abia dau din mâini și încep să zbor; cel în care n-am putere să lovesc mingea, deși este chiar lângă piciorul meu. Hotărât lucru, visele nu ascultă de legile materiei.

Dacă aș fi trăit într-un palat, mi-aș fi petrecut zilele într-un desfrâu fără limite: mâncăruri fine, masaje, lecturi ritualice din Tacit... Fiind student la Iași, îmi imaginam că locuiesc în Palatul Culturii... Nu mai spun ce voiam să se afle în palat! Când l-am vizitat, a fost o mare dezamăgire pentru mine. Numai muzeu... Totuși, mi-am dat seama că locul are un potențial imens, care ține exclusiv de îmbogățirea vieții private. Ei, dacă aș fi locuit într-un palat...

Mai devreme sau mai târziu, ceilalți îți pun o etichetă așa cum scriu „Dulceață” pe un borcan. Asta e tot.

Să fac, precum Baudelaire, o listă a canaliilor pe care le cunosc. S-o consult ori de câte ori vreau să ies din casă sau am o părere proastă despre mine.

Nimeni nu poate fi considerat un ratat înainte de sfârșitul vieții, dar e-adevărat că unii mor înainte de-a li se sfârși viața.

La o masă, nu mai puțin de 14 bărbați între 35 și 45 de ani... Se comandă mâncarea: salate cu ulei de măsline, pui fără piele, pâine necrescută. Discuții amabile, reciproc încurajatoare despre colesterol. Se pomenesc cazuri de cură de slăbire încununată de succes. Unii s-au lăsat de fumat, alții de băut. Foarte greu să te lași de amândouă. Despre erecție nu vorbește nimeni și, slavă Domnului, o discuție despre cineva care a murit recent a fost stopată din fașă.

Simbolul vieții: titirezul. Primește un zvâc, se rotește o vreme uniform și apoi cade în mișcare haotică, sub imperiul frecării, al gravitației.

Ratarea fără ratare, impresia și chiar conștiința ratării, deși nu ai nemulțumiri fundamentale față de tine însuși. Dimpotrivă, balanța dintre realizări și eșecuri, dintre stările de fericire și cele de nefericire este pozitivă. Ea nu-și are originea în confruntarea cu propriile eșecuri, ci în pierderea semnificației sociale a propriilor realizări. Pierderea sensului vieții este și o consecință a modificărilor dramatice ale mediului social. Individul se simte vinovat sau ratat nu pentru că n-a făcut nimic, ci pentru că n-a fost în stare să anticipeze aceste modificări, nu s-a ridicat la înălțimea „istoriei”, fiind rapid invalidat de aceasta. El își dă seama că nu mai are energia de-a alerga după „istorie”, care este singura formă de validare, singurul loc în care respiră destinul. A rămas undeva în urmă, părăsit ca-ntr-o gară. Istoria este deja pentru el un text tot mai greu de înțeles, o limbă străină din care uită, în fiecare zi, tot

mai multe cuvinte. El nu este atât un ratat din cauza trecutului, cât a viitorului său. Căci, pierzând repererele cotidianității, poziția sa în timp, nu se mai poate aștepta decât la o degringoladă a sinelui.

Mi-am conceput viața în termeni de cunoaștere și nu de confort. În ultimul an de facultate, când am decis că voi pleca din Iași în București, prietenii m-au întrebat: „De ce vrei tu să pleci în București, unde nu este deloc frumos?”. Răspunsul meu a fost: „Nu mă interesează să fie frumos, ci să cunosc”.

Plăcute momente ale tinereții mele de jurnalist au fost acelea în care, aflându-mă în „delegație”, eram cazat la hoteluri de patru sau cinci stele (oricum, și cele de trei stele mi se păreau la fel)! Nu aveam niciun ban în buzunar, dar nici nu trebuia: dormeam în mătasuri, iar masa era asigurată. Experiența incidentală a luxului nu-mi crea nicio problemă psihologică, căci consideram – cine știe de ce – că totul mi se cuvine și că, de fapt, acest lux ar trebui să fie condiția mea firească. Ieșeam din camera de hotel ca un lord jerpelit și, măcar că păream ridicol, aveam o aură de artist, de dandy. Cu ochii curați îi priveam pe toți potențaii. Stând la masă cu ei, mișcările mele voit delicate ajungeau să-i intimideze, și unii nu mai știau cum să mănânce, în ce mână se ține cuțitul. Eram un dandy parșiv, care-și apăra puritatea. Este motivul pentru care n-am reușit să fac cu ei – niciodată – vreo afacere.

Pentru cei din generația mea, căderea comunismului a fost o decepție, o cădere. Am fost educați că, în viitor, societatea socialistă va învinge, iar noi vom fi eroii acestei victorii. După 1989, fiind foarte tineri și iubitori de schimbare, am aderat la noile comandanțe, democratice și capitaliste. Am făcut-o în felul acela utopic în care am fost învățați de către comuniști, dar la fel de adevărat este că democrația și capitalismul care ne-au fost băgate în cap aveau ele însele ceva utopic, erau modele la care aspiram. Abia criza economică ne-a eliberat cu totul de acest utopism. Experiențele sociale profund dislocante ne-au învățat să privim realitatea ca pe

o formă de construcție aflată într-o schimbare perpetuă și, uneori, dramatică. – Față de alte epoci din trecut, viteza schimbării sociale a crescut excesiv, astfel încât o singură generație poate să treacă prin câteva schimbări majore. Ea nu mai permite organizarea unor lumi sociale stabile, ci totul devine adaptare la schimbare. Trăim într-o lume fără consistență ontologică, de aceea îi putem întrevădea la orice colț trăsăturile ficționale, fapta iluzorie.

N-am putut să scap niciodată de Kierkegaard, de Nietzsche, de Nabokov, de Kafka, de Eminescu, de Gogol, de Cioran, de Bukowski. Acești diavoli m-au împiedicat să-mi fac o meserie, un viitor. În perioadele în care eram, profesional, cel mai implicat, îmi apăreau în minte ca să-mi spună: „Vei ajunge un comunicator de doi bani. Pe cine vrei tu să păcălești?”. Ei m-au împiedicat să mă realizez, să mă impun, întorcându-mă la sine ca la o miză mereu uitată.

Teama de-a adormi și reflexul de a te trezi în mijlocul unui coșmar... A crede că, adormind, te expui spaimei celei mai mari și, totuși, adormind până la urmă, a te delimita de propriile vise și apoi a le abandona prin trezire.

„La moarte se gândesc numai bătrânii”, îmi scrie cineva aproape bătrân. Genul de obtuzitate care îi desparte pe oameni mai sigur decât orice convingere politică... Există două categorii de indivizi: cei care se gândesc tot timpul la moarte – adică în fiecare zi și în orice clipă – și cei care se gândesc la moarte numai la bătrânețe, atunci când moartea devine, pentru ei, în sfârșit, o evidență.

Oamenii acționează cu disperare pentru a se elibera de propriile frustrări. De multe ori, acțiunea le reușește. Nu însă și eliberarea, căci, între timp, frustrarea le-a devenit a doua natură și nu mai știu, nu mai vor să scape de ea.

Filiațiile răului. Există cel puțin două filiații ale „răului” în literatură: una începe cu Poe, se definește magistral în opera lui Baudelaire și continuă cu Cioran și Houellebecq; cealaltă, ieșită

din *Foamea* lui Knut Hamsun, ajunge la o întruchipare deplină cu Céline și este dusă mai departe de Henry Miller și Charles Bukowski. Vituperante amândouă, nu le putem confunda totuși fără a comite o interpretare greșită. Cazul lui Houellebecq pare hotărâtor. Asociat adesea cu Céline, el este în mod vădit un baudelarian. – Cele două filiații se despart prin atitudinea față de modernitate, prima fiind mai degrabă antimodernă. Se deosebesc, de asemenea, prin structura ideologică a discursului. A spune că Hamsun și Céline au aderat la fascism nu e suficient pentru a înțelege felul în care gândeau. Istoria răstălmăcește adesea ideile, iar autorii – care le împărtășesc – nu fac decât să sporească confunzia. Distincția clasică dintre om și operă nu ne ajută, nici ea, prea mult. Frustrarea existențială nu ghidează, cel puțin la autorii mari, întreaga lor operă. Ar mai fi scris Céline eseurile sale antisemite, dacă ar fi primit Premiul Goncourt pentru *Călătorie la capătul nopții*? Ar mai fi făcut Cioran elogiul Căpitanului, dacă ar fi avut o sursă sigură de venit la Paris? Evident, scopul acestor întrebări nu este de-a justifica, prin apelul la cauze meschine, angajamente condamnabile, ci de-a evidenția deosebirea care apare întotdeauna între conținutul existențial al vieții și conținutul ideologic al operei. Ea ne poate induce în eroare, căci opera spune totdeauna mai mult sau măcar spune altceva decât omulețul care a creat-o. Raportul dintre viață și operă este unul asimetric. – Problema devine și mai clară dacă urmărim raporturile de forță în cadrul literaturii. Proust și Céline au fost asociați adesea, ca două genii complementare. Greu de decis asupra legitimității ei. Superioritatea primului pare a fi incontestabilă. Céline îl depășește pe Proust poate numai în forța brută a loviturii de ciocan, aplicată cititorului direct în moalele capului. Cruzimea lui Proust este mai puțin vizibilă, dar eficiența ei n-ar trebui – și, de fapt, nici nu este – ignorată. Volutele din *În căutarea timpului pierdut* ascund intenții deloc inocente. În orice caz, Parisul lui Proust și Parisul lui Céline sunt două orașe diferite. Primul scrie despre viața unor familii aristocrate sau din burghezia înaltă, care locuiesc în centru și în cartiere exclusiviste; al doilea, despre viața săracilor de la periferie,

din *banlieue*. Această diferență apare în cadrul raportării strategice a lui Céline la Proust, mai exact, al respingerii radicale a proustianismului de către Céline. Din acest punct de vedere, Céline este un scriitor de stânga. Odată decis acest lucru, vom înțelege că și *Foamea* nu poate fi decât tot de stânga (foamea este întotdeauna de stânga), că *Tropicul cancerului* nu este în niciun caz o carte de dreapta, că întreaga operă a lui Bukowski descrie lupta unui om sărac. Aceasta, desigur, nu presupune adeviziuni obligatorii. Dacă ar fi așa, Céline n-ar rămâne decât un fascist. Ele pot exista – cazul lui Henry Miller, socialist în tinerețe, este cel mai clar – dar pot să fie ignorate sau chiar înțelese greșit de autorul însuși. Relevanța lor morală trebuie analizată. Scopul meu nu este însă, acum, acela de a emite judecăți morale. Ceea ce vreau este să atrag atenția asupra accentului ideologic al unor opere altfel esențialmente ironice, accent care implică raportări atât literare, cât și existențiale și care în mod cert este diferit de asumările ideologice directe ale autorilor, în calitatea lor de autori. – În cadrul propriei filiații, pe care o definește în modul cel mai convingător, Céline este în același timp cel mai cuprinzător și cel mai echilibrat. Knut Hamsun a oferit poate intuiția unei noi viziuni și a unui nou stil. El a pătruns într-o realitate nouă. Cel care a descris însă întregul univers în termenii săi proprii este, fără îndoială, Céline. Dintre toți, el a avut, probabil, și cea mai bogată experiență de viață. La el, întregul curent atinge cea mai înaltă culme, cel mai ridicat nivel de intricare a problemelor în cadrul realității construite, pe care nici Miller, nici Bukowski nu l-au mai putut, apoi, atinge. Dintre toți, doar Bukowski îl poate concura în realizarea unui echilibru tematic, dar aceasta niciodată în același timp, în aceeași operă. Obsesiile lui Bukowski sunt sexul și munca, amândouă descrise prin procedee narrative specifice – și separat. În *Femei* scrie despre sex, în *Factotum*, despre muncă. E ca și cum ar fi vorba despre două realități diferite. Ceea ce le unește este doar filosofia subiacentă, una cât se poate de simplă: după o femeie, vine alta, și după o altă femeie, vine alta; după un job, vine altul, și după alt job, vine alt job; după toate acestea, vine moartea. Mai influențat